

Abstrakti!

Vuosisadan ilmiö 1917–2017

Suomen valokuvataiteen museo
1.11.2017–14.1.2018

Tehtäviä 1.-6. luokkalaisille

Suomen valokuvataiteen museon näyttely *Abstrakti!* lähestyy modernismin myötä kuvataiteen kentällä keskeiseksi muodostunutta ei-esittävää taidetta valokuvan näkökulmasta. Tehtävissä nousevat esiin abstraktien valokuvien keskeiset ominaisuudet: aika & liike, materia, muoto ja valo & väri.

Osa tämän materiaalin tehtävistä käsittelee abstraktia taidetta yleisemmin, osa kiinnittyy juuri tämän näyttelyn kuviin. Tehtäviä kannattaa soveltaa oppilaiden lähtötason ja taustatietojen mukaan.

Keskustelutehtävät sopivat pohdittaviksi näyttelyvierailun aikana. **Oppitunneille suunnatut tehtävät** kannustavat tutkimaan näyttelyn teemoja henkilökohtaisesta näkökulmasta ja ne soveltuvat toteutettaviksi etenkin näyttelykäynnin jälkeen.

Teksti ja toimitus: Heikki Heinonen

(Aalto-yliopiston taiteiden ja suunnittelun korkeakoulu, kuvataidekasvatus / Suomen valokuvataiteen museo)

Graafinen suunnittelu: Anna Neva

Kuva: László Moholy-Nagy (1895 – 1946). *Nimetön (omakuva)*, Dessau, 1926 / 1973. Hopeagelatiinivedos, fotogrammi, kollaasi. Museum Folkwang, Essen. Kuvaa on rajattu.

S U O M E N
V A L O K U V A
T A I T E E N
M U S E O

Taustaa: Abstrakti valokuva Suomessa

Abstrakti valokuva tarkoittaa valokuvaa, jonka kohdetta ei voi tunnistaa tai sen tunnistaminen on vaikeaa. Käsitteinä valokuva ja abstraktio tuntuvat toistensa vastakohtilta. Valokuva esittää aina jotain, ja abstrakti taas tarkoittaa nimenomaan epä-esittävää taidetta. Abstrakteissa teoksissa toistuvia teemoja ovat tutkimuksellisuus, kokeellisuus, työprosessia painottava tekemistapa ja teknisten uudistusten kommentointi.

Abstraktio-sana otettiin muusta yhteydestä taiteen käyttöön 1900-luvun alun Pariisissa kuvaamaan uutta ja ennennäkemätöntä maalaustaidetta, jonka kohde ei enää ollut tunnistettavissa. Vuonna 1928 **Vilho Setälä** kuvasi Suomen varhaisimman valokuva-abstraktion, *Sähköruunun*, villisti kameraansa heiluttaen. Suomessa abstraktin taiteen kehitys oli hitaampaa kuin monissa muissa Euroopan maissa, esimerkiksi abstrakti maalaustaide yleistyi ja tuli hyväksytyksi vasta 1950-luvun loppupuolella. Sen sijaan valokuvan ei ajateltu yleisesti olevan taidetta lainkaan 1950-luvun Suomessa. Valokuva-abstraktioiden vastaanotto olikin jakautunutta, sillä abstraktit valokuvat yhdistivät valokuvauksen vahvasti taiteen maailmaan.

1960–1970-luvulla käytiin kiivasta keskustelua valokuvaajaryhmä Fotograafikoiden ja valokuvan dokumentaarista arvoa painottavien kuvaajien välillä. Fotograafikoiden kuvauskohteena oli yleensä jokin luonnonvoimien jännittävän näköiseksi muovaava asia, kuten vaikkapa jää, joka sitten käsiteltiin pimiössä erilaisten kokeellisten vaiheiden kautta epäesittäväksi. Fotograafikoiden radikaaleimmat teokset olivat valokuvaa ja veistostaidetta yhdisteleviä kolmiulotteisia fotokonstruktiota.

Fotograafikoiden jälkeen abstrakti ilmaisu hiipuu valokuvauksesta lähes tyystin, kunnes 1980-luvulla esiin astuivat uudet tekijät. Ensimmäiset naispuoliset valokuva-abstraktikot päivittivät abstraktiot mustavalkoisista värillisiksi aikana, jolloin väri-aikevalokuva oli Suomessa vielä harvinaisuus. 1990-luvulle tultaessa suomalaisen aikevalokuvan status vahvistui ja abstraktiosta tuli pysyvä osa valokuvataidekenttää. Tekijät olivat koulutettuja taiteilijoita, joiden työt olivat ilmaisultaan ja materiaaleiltaan museoihin ja gallerioihin sopivia. Viimein 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen aikana valokuva-abstraktiosta tuli ensimmäistä kertaa olemassaolonsa aikana osa valokuvataiteen valtavirtaa.

Koko olemassa olonsa ajan valokuva-abstraktion tärkein aihe on ollut valokuvauksen itsessään. Abstraktiossa heijastuvat valokuvauksen sadan viime vuoden historialliset muutokset. Se tuo näkyviin valokuvauksen tekniset muutokset, mutta myös valokuvan suhteen sitä ympäröiviin asioihin, kuten esimerkiksi tieteeseen tai muihin taiteisiin. Abstraktion historia heijastaa valokuvan kentän kunkin ajan olennaisia kysymyksiä. Kerta toisensa jälkeen abstraktio haastaa valokuvan perinteiset ilmaisu- ja tuotantotavat ja toimii tämän median sisällä uudistumista ja vitaalisuutta ylläpitävänä moottorina. Yhteistä kaikille abstraktiosta kiinnostuneille on halu rikkoa valokuvan esittävyys ja tutkia ennakkoluulottomasti valokuvan erilaisia ominaisuuksia. Valokuva-abstraktio vaatii tekijältään aina tietoisien päätösten työskennellä valokuvan normiston vastaisesti. Abstraktio on rohkeaa ajattelua.

TEKSTI ON TIIVISTELMÄ NÄYTTELYN KURAATTORIN, VALOKUVAAJA **LAURA NISSISEN** ARTIKKELISTA ABSTRACT!, JOKA ON JULKAISTU KATALOG-LEHDESSÄ LOKAKUU/2017. TEKSTI KOKONAISUUDESSAAN ON LUETTAVISSA NÄYTTELYTILASSA JA LADATTAVISSA MUSEON VERKKOSIVUILTA.

Etsi mun teos!

Tutustukaa näyttelyn teoksiin, ja sen jälkeen jakaantukaa pareihin. Vuorollaan toinen parista valitsee yhden nähdystä teoksista, ja toinen kyselee siitä kysymyksiä yrittäen saada selville mikä teos on kyseessä. Kun toinen onnistuu arvaamaan mistä teoksesta on kysymys, vaihdetaan vuoroja.

OHESSA APUKYSYMYKSIÄ:

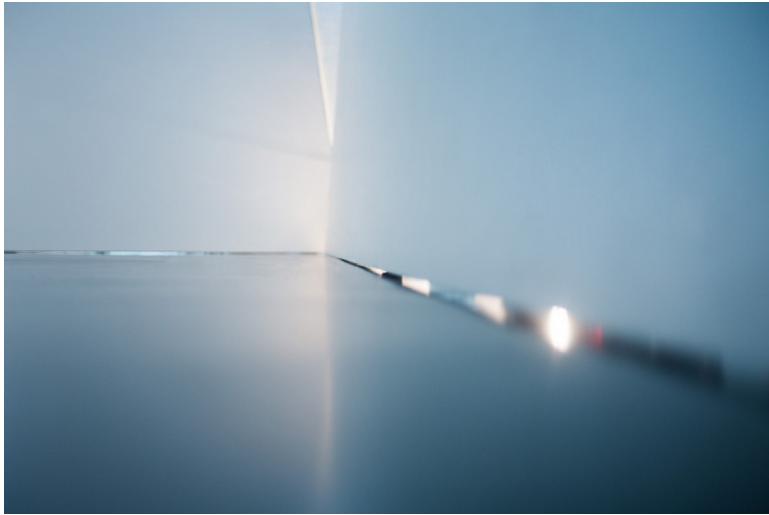
Onko teos värillinen vai mustavalkoinen?

Mitä värejä teoksessa on?

Onko teos suuri vai pieni?

Onko teoksessa jotain tuttuja muotoja kuten ympyrä, neliö tai kolmio?

Herättääkö teos jotain mielikuvia jostakin, esimerkiksi liikkeestä, vauhdista tai tietystä paikasta?

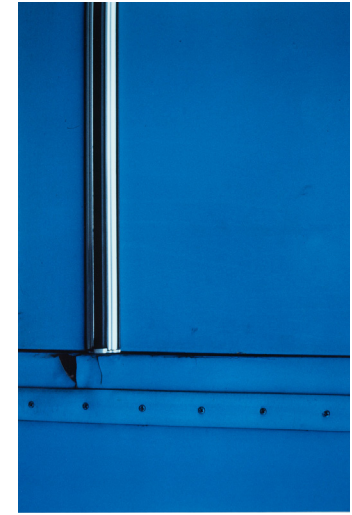
1. Kohteita voi kuvata ”väärin tarkennetusti” niin, että ne abstrahoituvat eli muuttuvat abstrakteiksi.

KUVA: Saana Wang: *Arjen kuvat* -valokuvaprojekti, 2016. Suomen valokuvataiteen museo.

2. Voitte kuvata rajattuja yksityiskohtia suuremmasta kokonaisuudesta (esimerkiksi tietty pinta tai tekstuuri).

KUVA VASEMMALLA: Joan Fontcuberta *Faction*: ERT, 1982. Suomen valokuvataiteen museo.
OIKEALLA: Kuutti Lavonen: *Nimetön*, 1980. Suomen valokuvataiteen museo.

Abstraktia etsimään!

Sana abstrakti viittaa asioihin, jota ei voi koskettaa tai havaita aistein. Joissakin abstrakteiksi luettavissa valokuvissa valokuvaajan kuvaama kohde voi kuitenkin olla vielä tunnistettavissa ja nimettävissä. Tutkailkaa oheisia esimerkkiteoksia, ja keskustelkaa, mitä kameran edessä on mahdollisesti ollut.

Lähtekää etsimään kohteita ja tehkää omia abstrakteja valokuvia vaikkapa oheisten kuva-esimerkkien avulla.

OPS

LAAJA-ALAISET:

- L1 Ajattelu ja oppimaan oppiminen
- L2 Kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu
- L4 Monilukutaito
- L5 Tieto- ja viestintäteknologinen osaaminen

KUVATAIDE:

- S2 Ympäristön kuvakulttuurit

S3 Taiteen maailmat

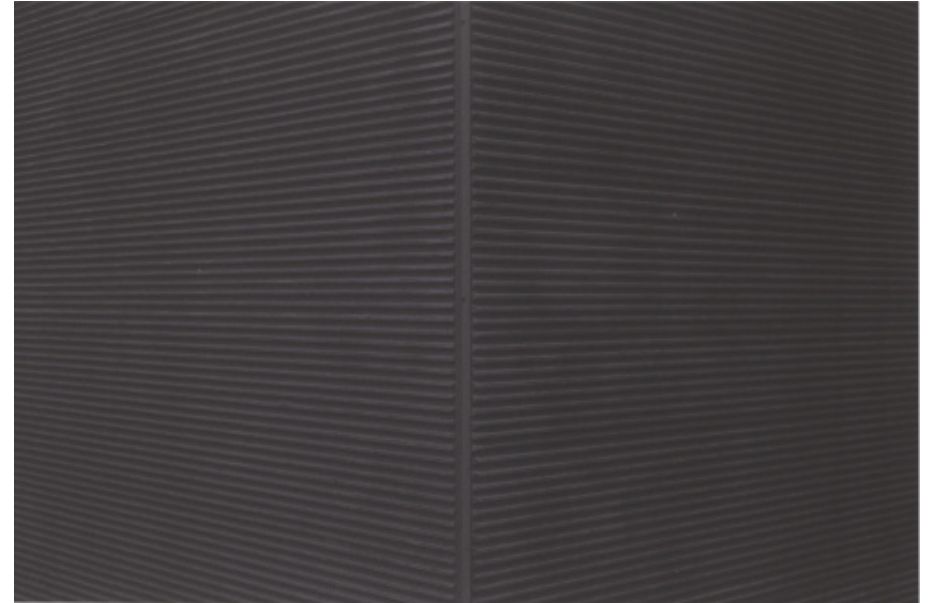
- T1 Havainnointi moniaistisesti ja kuvia tekemällä
- T3 Havaintojen ja ajatusten ilmaiseminen erilaisten kuvallisten tuottamisen tapojen avulla
- T4 Erilaisten materiaalien, teknikoiden ja kuvallisten ilmaisutapojen hyödyntäminen
- T7 Kuvataiteen käsitteistö ja kuvat eri yhteyksissä

3. Arkkitehtuuria tai muita tilallisia rakenteita.

VASEMMALLA: Kai Albert Juhani Nordberg: *Lines Portaikko*, 1953. Suomen valokuvataiteen museo.

OIKEALLA: Timo Kellaranta: *Nimetön*, 2002. Suomen valokuvataiteen museo.

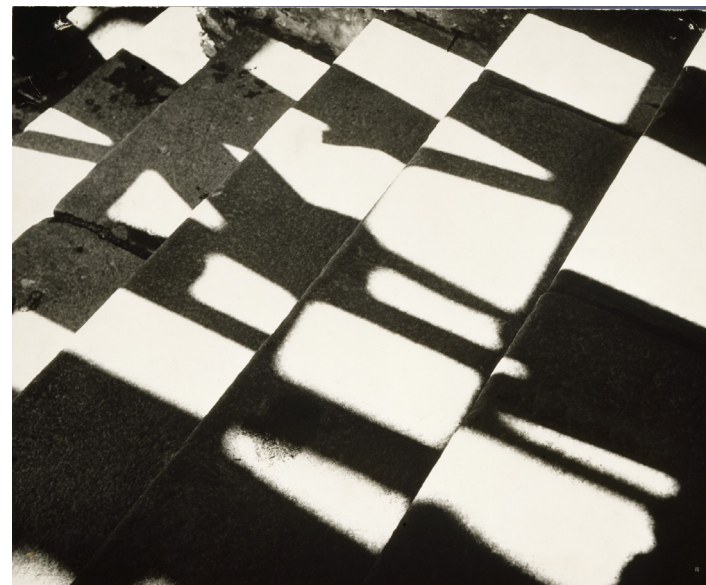
4. Luontoa läheltä. (esimerkiksi veden pintaa tai kallioseinää) tai yllättävistä kulmista.

KUVA: Vilho Setälä: *Railo*, 1934. Suomen valokuvataiteen museo.

5. Varjoja.

KUVA: Per Johan Lundsten: *Skuggor*, 1953-55. Suomen valokuvataiteen museo.

Fotogrammi

Fotogrammi on vakiintunut yleisnimitykseksi ilman kameraa tai objektiivia tehdyille valokuville. Fotogrammia tehtäessä esimerkiksi jokin esine asetetaan suoraan valoherkän materiaalin päälle, jonka jälkeen materiaali valotetaan ja käsitellään normaalisti. Fotogrammissa esineen muoto erottuu vaaleana tummaa taustaa vasten, koska materiaali ei ole päässyt valottumaan esineen alta. Jos esine on osittainkin läpikuultava, fotogrammiin tulee myös sävyjä vaalean ja tumman väliltä.

Tehkää omia fotogrammeja abstrakteilla kuva-aiheilla. Työskentelyyn tarvitaan mustavalkokuvien tekemiseen käytettävät kemikaalit ja valokuva-paperia. Pimiö helpottaa työskentelyä, mutta ei ole välttämätön.

Katsokaa yksityiskohtaiset ohjeet fotogrammin tekoon esimerkiksi osoitteesta:
www.edu.fi/perusopetus/kuvataide/media_ja_kuvaviestinta/fotogrammi

OPS

LAAJA-ALAISET:

- L1 Ajattelu ja oppimaan oppiminen
- L2 Kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu
- L4 Monilukutaito

KUVATAIDE:

- S1 Omat kuvakulttuurit
- S3 Taiteen maailmat

T1 Havainnointi moniaistisesti ja kuvia tekemällä

T3 Havaintojen ja ajatusten ilmaiseminen erilaisten kuvallisten tuottamisen tapojen avulla

T4 Erilaisten materiaalien, tekniikoiden ja kuvallisten ilmaisutapojen hyödyntäminen

T9 Kuvien tekeminen eri aikojen ja eri kulttuurien tarkastelun pohjalta

Unkarilainen, Saksan kuuluisan Bauhaus-koulun opettajiin kuulunut **László Moholy-Nagy** käytti ilman kameraa tekemistään valokuvista nimeä fotogrammi. Moholy-Nagyn fotogrammien kehittymistä edistivät paitsi valokuvauksen oma kamerattomien kuvien historia, myös vuosisadan vaihteen yksi merkittävimmistä keksinnöistä, röntgenkuvaus. Moholy-Nagy kirjoittaa vuonna 1925 julkaistussa *Malerei Fotografie Film*-teoksessaan, että sammakon ”valon läpäisemän ruumiin”, eli röntgenkuvan, näkeminen on ollut yksi hänen vaikuttavimmista visuaalisista kokemuksistaan. Kiinnostavaa on, miten Moholy-Nagy palaa kokemukseen käyttäessään myöhemmin fotogrammeissaan myös omaa kehoaan, kasvojaan ja käsiään, tuottaen ”kehollisia fotogrammeja”, kuten **Batchen** niitä nimittää.

OTE NÄYTTelyn KURATTOORIN, VALOKUVAAJA LAURA NISSISEN
TEKSTISTÄ KATALOG-LEHDESSÄ LOKAKUU/2017

KUVA VASEMMALLA: Erik Blomberg: *Opettajain puhe*, 1930-luku. Suomen valokuvataiteen museo.
OIKEALLA: László Moholy-Nagy (1895 – 1946). *Nimetön (omdkuva)*, Dessau, 1926 / 1973.
Hopeagelatiinivedos, fotogrammi, kollaasi. Museum Folkwang, Essen.

Mobile

Mobile on kineettinen taideteos jossa on liikkuvia osia. Mobilet perustuvat liikkeeseen sekä osien keskinäiseen tasapainoon ja visuaaliseen yhteensopivuuteen. Mobilen teki tunnetuksi ja sille antoi nykyisen muotonsa yhdysvaltalainen kuvanveistäjä **Alexander Calder** (1898–1976).

Tehkää mobileja abstraktista valokuvasta inspiroituneena. Jokainen oppilas valitsee näyttelystä yhden teoksen ja ottaa siitä itselleen muistiin kuvan. Tuota teosta käytetään oman mobilen suunnittelun lähtökohtana: siitä voi poimia esimerkiksi värejä ja muotoja mobileen. Mobilen perusmateriaalit ovat kepit tai rimat, siima ja eri-väriset pahvit.

OPS

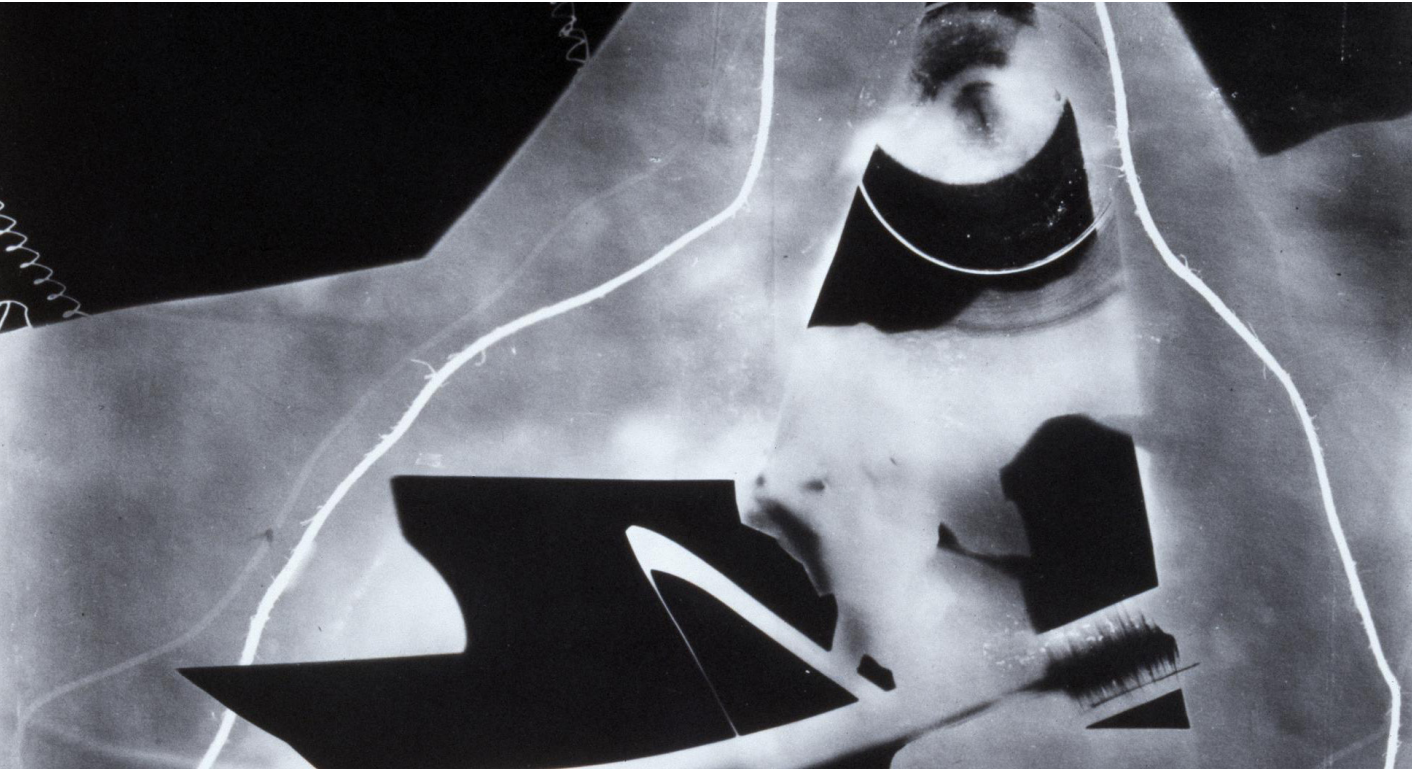
LAAJA-ALAISET:

- L1 Ajattelu ja oppimaan oppiminen
- L2 Kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu
- L4 Monilukutaito

KUVATAIDE:

- S3 Taiteen maailmat
- T1 Havainnointi moniaistisesti ja kuvia tekemällä

- T3 Havaintojen ja ajatusten ilmaiseminen erilaisten kuvallisten tuottamisen tapojen avulla
- T4 Erilaisten materiaalien, tekniikoiden ja kuvallisten ilmaisutapojen hyödyntäminen
- T5 Pitkäjänteinen kuvallinen työskentely yksin ja yhdessä
- T9 Kuvien tekeminen eri aikojen ja eri kulttuurien tarkastelun pohjalta

OPS

LAAJA-ALAISET:

- L1 Ajattelu ja oppimaan oppiminen
- L2 Kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu
- L4 Monilukutaito

KUVATAIDE:

- S3 Taiteen maailmat
- T1 Havainnointi moniaistisesti ja kuvia tekemällä
- T2 Havainnoista keskustelu
- T4 Erilaisten materiaalien, teknikoiden ja kuvallisten ilmaisutapojen hyödyntäminen
- T5 Pitkäjänteinen kuvallinen työskentely yksin ja yhdessä

MATEMATIIKKA (1-2 LK):

- S3 Geometria ja mittaaminen, etenkin
- T9 tutustuttaa oppilas geometrisiin muotoihin ja ohjata havainnoimaan niiden ominaisuuksia

KUVA (YKSITYISKOHTA): Man Ray: Rayogram, 1923. Photograph, gelatin silver print. Moderna Museet Stockholm.

Puhutaan & piirretään abstraktia

Luokka jakaantuu pareiksi. Toinen parista ottaa värikynät tai liidut, toiselle opettaja jakaa abstraktin kuvan. Kuvan saanut alkaa kuvailemaan kuvaa toiselle, joka alkaa piirtää kuvaa paperille kuvailun perusteella ilman että itse näkee sitä. Lopuksi vertaillaan, millainen kuva kuvailun perusteella syntyi, ja sitten vaihdetaan osia.

Tehtävän voi liittää matematiikan opetukseen vuosiluokilla 1-2 harjoittelemalla siinä suunta- ja sijaintikäsitteiden käyttöä. Matematiikan tavoitteisiin kuuluu kappaleiden ja tasokuvioiden tutkiminen piirtäen. Samalla kun oppilaat kuvailevat abstrakteja teoksia toisilleen, heitä voi ohjata löytämään ja nimeämään ominaisuuksia, joiden mukaan kappaleita ja tasokuvioita luokitellaan.